

KÜLTÜR EĞİTİMİ OLARAK TÜRK-ALMAN GÖÇMEN YAZINI*
TURKISH-GERMAN IMMIGRANT LITERATUR AS A CULTURE
EDUCATION

Prof. Dr. Hikmet ASUTAY

Trakya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü,
Edirne /TÜRKİYE, E-mail: hikmetasutay@yahoo.de

MAKALE BİLGİSİ	ÖZET
<p>Makale Geçmişi: Geliş: 4 Ekim 2018 Kabul: 30 Ekim 2018</p>	<p><i>Bu çalışmada, Türk-Alman Göçmen Yazınının Almanca ile ilgili eğitim ya da filoloji bölümlerindeki yazın, ülkebilim, metin incelemeleri vb. yazın ve kültür odaklı derslerde kullanılabilirliği irdelenmeye çalışılacaktır. Almanya'ya özgü elli yıllık bir süreci içeren ve orada üç kuşaktır var olan insanlarımızı da yakından ilgilendirdiği için ayrı bir anlamı olan Türk-Alman göçmen yazını, son dönem Alman yazını açısından da önemsenmekte ve Alman yazınının bir parçası olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla gerek Alman yazını, gerekse Alman ülkebilim veya kültürbilim ile ilgili derslerde ister istemez ders malzemesi olarak da karşımıza çıkmakta, hatta ayrı bir ders olarak da okutulabilmektedir. Var olan bu durumdan yola çıkarak Türk Alman göçmen yazınına üniversitelerin adı geçen bölümleri bağlamında eğitim açısından değerlendirilmesi konu olarak ele alınacak, eğitim programı açısından nasıl bir yol izlenebileceği konusunda görüşler değerlendirilerek, Türk-Alman göçmen yazınının eğitimi konusu dillendirilmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda göçmen yazını sanatçılarına da göndermeler yaparak, ilgili sanatçıların metinleri bağlamında belli başlı ders izlenç önerileri de yazınbilim ve yazın eğitimi açısından değerlendirilmeye çalışılacaktır. Çalışma boyunca Türk-Alman yazınbilim verilerinden ve bu alanda yapılan son dönem araştırmalarından yararlanmaya çalışılacaktır.</i></p>
<p>Anahtar Kelimeler: Göçmen Edebiyatı, Türk-Alman Yazını, Yazın / edebiyat dersi, yazın / edebiyat eğitimi</p>	
<p>DOI: 10.26809/joa.2018445553</p>	

ARTICLE INFO	ABSTRACT
<p>Article History: Received: 4 October 2018 Accepted: 30 October 2018</p>	<p><i>In this study, the utility of Turkish-German Immigrants Literature in literature and culture-oriented course such as literature, country-science, text analysis and so on in philology department related with German will be analyzed. The Turkish-German Immigrant Literature which contains spesific fifty-year period to Germany and has a different meaning as concern closely our people who have been there since three generations, is considered important in terms of recent German literature and is accepted as been part of German literature. Therefore, this subject emerges inevitably in German literature, as well as in courses related</i></p>

* Bu çalışma, 4-6 Eylül 2018 tarihlerinde Roma/İtalya'da gerçekleştirilen VI. International Multidisciplinary Congres of Eurasia'da (IMCOFE) sunulmuş aynı isimli bildirin gözden geçirilmiş halidir.

<p>Keywords: <i>Immigrants Literature, Turkish-German Literature, literature-Course, literature education.</i></p>	<p><i>with German country-science or Culture-science as a course Material even it can be taught as a separate course. Based on this situation, it will be discussed that the evaluation of Turkish-German immigrants literature in terms of education in the context of aforesaid department of university, opinions about strategy in terms of education program will be evaluated, Education of Turkish-German Immigrants Literature will be tried to be expressed. In this context by making references to the artist of Immigrant Literature, the principal course Schedule-recommendations will be evaluated in terms of literature and education of literature, in concept of the work of related artist. During the study it will be tried to take advantage of the recent research in this area and the data of Turkish-German literature.</i></p>
<p>DOI: 10.26809/joa.2018445553</p>	

1. GİRİŞ

Günümüz dünyasında hemen her alanda bir küreselleşme kavramından söz edilmektedir. Bu bağlamda eğitim dünyasında da küreselleşme yaşandığı apaçık ortadadır. Eğitimdeki küreselleşmeden anlaşılması gereken unsurlar ise evrensel değerler ışığında toplumların kendi kültürel özelliklerini, dil, kültür, yazın gibi bir takım kültürel ürünlerini öteki kültürlerle paylaşmasıdır. Ötekini eğitim öğretim aracılığıyla anlaması ve tanınması, ayrıca eğitim öğretim alanında bilgi ve deneyimlerden karşılıklı olarak yararlanılması esastır. Bu çalışmada kültür eğitimi kavramından hareketle yazın dünyasından belli bir dönem, belli bir yazın grubu olarak Türk-Alman yazınından derslerde yararlanılması konusu ele alınacaktır. Bu bağlamda kültür eğitimi kavramı irdelenecek, ardından çalışmanın konusu olan Türk-Alman yazınına değinilerek neden kültür eğitimi açısından ele alındığı belirtilecektir. Daha sonra Almanca bölümlerinde yer alan yazın derslerinde konu veya materyal olarak Türk Alman yazını konusu tartışmaya açılacaktır.

2. KÜLTÜR KAVRAMI

Kültür eğitimi kavramına geçmeden önce genel anlamda “kültür” kavramı tanımına yer vermekte yarar vardır: Bilindiği üzere kültür kavramının pek çok tanımı yapılabilir. Sözlük anlamıyla kültür¹; „tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü” olarak tanımlanır. İkinci anlam olarak da „bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü“dür denir (TDK 2015). Ya da genel olarak insan dendiğinde, belli bir süreç ya da tarih içerisinde yaratılan birikimlerin bütünüdür denebilir. Parekh’e göre kültür; „bir grup insanın bireysel ve toplu yaşamlarını anlamada, düzenlemede ve yapılandırmada kullandıkları inançlar ve adetler sistemidir” (Parekh 2002: 15). Dar anlamda ise kültür², “yazılı, sözlü, işitsel ve görsel vb. sanatlar ile bu sanat alanlarında üretilen ürünlerin ya da eserlerin tamamı” olarak ifade edilir (bpb.de 2015). İşte bu tanımlardan hareketle Türk-Alman yazını tanımı, Almanya’da yaşamış ve yaşayan, Türkçe veya Almanca yazan sanatçılarımızın oluşturduğu yazın bütünü ile bu yazın aracılığıyla dile getirilen ve metinleştirilen Almanya’daki Türk kültürüdür denebilir. Göçmen yazını da denen Türk-Alman yazınında ele alınan Almanya imgesi, göçmenlerin gözüyle aktarılan farklı bir Almanya imgesidir. Söz konusu bu yazının derslerdeki işlevi ise, okur ya da öğrencilere bu farklı Almanya imgesinin ulaşmasını ve kendilerinin anlaşılmasını sağlamaktır denebilir.

2.1. Türk-Alman Alt Kültürü

İkinci dünya savaşı sonrası Almanya’da yeniden yapılanma süreci içerisinde altmışlı yıllarda ortaya çıkan işgücü gereksinimi nedeniyle yurtdışından geçici olarak yabancı işçi alımı gündeme gelmiştir. Türk işçileri özelinde bakılacak olursa 1961 yılında imzalanan anlaşma³ ile

ilk kez Türk işçiler Almanya'ya göç etmeye başlamıştır. Böylelikle başta geçici olarak düşünülen ancak zamanla yerleşik düzene geçen ve bugün dört milyona yakın sayılarıyla en büyük azınlığı oluşturan Türk-Alman kültürünün oluşumuna tanık olunmuştur. Önemli bir ekonomik ve toplumsal güç haline gelen bu toplumsal oluşum, beraberinde yabancı düşmanlığı, işsizlik, düzenli-düzensiz göç sorunları ve uyum politikaları gibi Almanya'nın güncel ülke içi sorunlarını da beraberinde getirmiştir.

Altmışlı yıllarda göç eden ilk kuşak, yabancı olanla karşılaşan ilk gurbetçilerimizdir ve yabancı ile olan ilk deneyimleri yaşamışlardır. Bu sorunların başında da dil ya da dilsizlik sorunu gelmektedir. Almanca bilmeyen, derdini bir şekilde çeşitli yollarla anlatmaya çalışan, dili, kültürü, gelenekleri yani yaşam tarzı ve dünyası çok farklı insanlarla bir arada olmanın zorluklarını yaşamışlardır.

Birinci kuşak göçmenlerimiz zaman içerisinde yurda kesin dönüşü sürekli olarak ertelerken, diğer yandan ise Türkiye'deki eş ve çocuklarını da yanlarına aldirmaya başlamış, geçici olarak kaldıkları yurt binalarından, Alman toplumu içindeki toplumsal konutlara geçmeye başlamışlardır. Bu gelişimle birlikte çocuklar nedeniyle ortaya çıkan eğitim, sağlık ve çocuklardaki dil sorunları ile karşılaşmışlardır. Çocuklar ise iki dilli ve iki kültürlü olarak büyümüş, fakat hangi kültüre ait oldukları konusunda yaşadıkları çelişkiler nedeniyle kimlik kaygısı yaşamaya başlamışlardır. Bu çocuklarla birlikte göç sürecinin ikinci kuşağı oluşmuştur. İkinci kuşağın belirgin özelliği olan kimlik arayışı ve iki kültür arasılık sorunu böylelikle göçmen yazınında ikinci kuşağın belli başlı konusu olmuştur.

Türk-Alman kültüründe üçüncü kuşak ise yukarıda sözünü ettiğimiz ikinci kuşak insanlarımızın çocuklarıdır. Bu kuşak, kendi ebeveynlerine göre ait olduğu yeri ve içinde yaşadığı Alman toplumunun kültürünü iyi bilen, kendini bu toplum içindeki konumuna göre daha iyi tanımlayabilen, kendilerini “Avrupalı Türkler” olarak tanımlayan, hâkim olarak Alman kültürüne sahip kuşaktır. Göçmen yazını bağlamında bu kuşak tamamen Almanca yazmaktadır ve daha çok Alman okurlara seslenmektedir. Akif Pirinçci, Selim Özdoğan gibi bazı yazarlar ise evrensel düzeyde dünya yazını bağlamında sözü edilen yazarlar arasına girmeyi başarmışlardır, denebilir. Üçüncü kuşakla beraber Türkiye açısından farklı bir sorun ortaya çıkmıştır: o da bu insanların anavatanlarına olan yabancılaşmalarıdır. Türkiye onlar için artık ebeveynlerinin memleketi, ancak kendileri için yabancı bir ülkedir. Bunun da ötesinde Türkiye onlar için bir tatil ülkesidir. Hatta bu kuşak içerisinde bazı gençlik grupları Türkiye'ye ülkebilim, kültür turları bile düzenlemektedir.

3. KÜLTÜR EĞİTİMİ KAVRAMI

Yukarıda sözü edilen Avrupa'daki göçler nedeniyle “kültürlerarasılık”, “çokkültürlülük”, “kültürler arası diyalog” gibi kavramlar ortaya çıkmış ve tüm bunlar eğitim bilimlerinde de gerek dil eğitimi, gerekse diğer alan eğitimlerinde kullanılır olmuştur. Bu kavramlardan biri de “Kültür Eğitimi”dir. Altmışlı yıllarda ilk kez Avrupa'da kullanılan bu kavram, “çeşitli tarihsel, toplumsal önyargılardan arındırmak, kalıplı düşünceleri yıkmada bir araç” olarak tanımlanmıştır (Bkz. Zacharias 2013). Toplumsal bağlamda kültür eğitimi, belli bir grup veya toplumun yaşam tarzı, biçimi ürettikleri, ortaya koydukları ve gelecek nesillere aktardığı ya da aktaracağı birikimleri anlamak ve tanımak olarak da tanımlanabilir. Kültür eğitiminin başlıca amaçları; toplumların birbirini tanınması ve tanıdıkça birbirlerini anlamasıdır. Böylelikle birbirleri hakkında oluşmuş ya da oluşabilecek birtakım önyargıları kırmak, birbirlerini doğru tanıyarak kendi kimlik ve kültürel özelliklerine, yaşam tarzı, gelenek ve göreneklerine saygı duymayı, hoşgörülü olmayı öğretmektir. Bu anlamda kültür eğitimi başlığı altında ayrıca siyaset ve kültür eğitimi, kültür politikası, kültür felsefesi, kültürlerarasılık gibi alt başlıklara yer verilmiştir. Çalışmamız kapsamında üzerinde durduğumuz konu, bir kültür dalı olan yazın eğitimi konusudur. Yazın eğitimi aracılığı ile öteki kültürün yazın alanındaki

kültürünü tanımak ve dolayısıyla öteki kültürü anlamak, söz konusu yazın eğitiminin de genel geçer aracıdır, denebilir.

Kültür eğitimi kavramı altında anlamamız gereken kültürlerarası yazın eğitimi bağlamında her iki kültürün yazın dünyalarını tanımak, kültürlerarası diyalog konusuna hizmet edecektir. Özelde Türk Alman yazını, Türk ve Alman kültürünün ortak bir ürünüdür ve bu nedenle her iki okura da hitap etmektedir. Bu özelliğiyle Türk Alman yazını ya da göçmen yazını, kültür eğitiminde bir araçtır denebilir.

3.1. Kültür Eğitiminin Konusu Olarak Göçmen Yazını

Yukarıda değinildiği gibi kültür eğitimi konusu olarak Türk Alman yazını dediğimizde; elli yıllık gurbetçilerin üç kuşak boyu hikâyelerini içeren, “konuk işçi yazını”, “gurbetçi yazını” ya da “dış göç yazını” (Bkz.: Karakuş / Kuruyazıcı 2001) anlaşılmaktadır. Bu anlamda kültür eğitiminin amacı, Türk-Alman göçmen edebiyatı aracılığıyla Almanya’daki Türkleri anlamak ve tanımdır.

Yapısı ve içeriği gereği iki dilli ve iki kültürlü olan Türk-Alman göçmen yazını hem Türk, hem Alman okuru ilgilendirmekte ve onlara hitap etmektedir. Ders programlarına bakıldığında ise Almanya’da gerek orta öğretim, gerek üniversitelerin Germanistik bölümlerinde göçmen yazını eserlerine yer verildiği görülmektedir⁴. Germanistik araştırmalarında da araştırma konusu olarak Türk-Alman yazını, Türk-Alman filmleri veya Türk-Alman ilişkileri gibi çalışmalara da yer verildiği görülmektedir (Bkz.: Topçu 2009: 701-734).

Kültür tekniği olan edebiyatın kültür eğitiminde araç olarak kullanılması rastlantı değildir. Üstelik Türk-Alman göçmen yazını, yapısı gereği kültür eğitimi konusuna son derece uygun bir yazın türüdür, denebilir. Bu yazın türü aracılığıyla hem Almanya ve günümüz Alman toplumu, hem de Almanya’daki Türk toplumu hakkında kültürel-toplumsal pek çok veriye ulaşılabilmektedir. Sonuz olarak kurgulanan öykü. Orada yaşayan insanlarımızın yaşantıları, kültürleri ve kendi dünyalarıdır. Diğer yönüyle Türk-Alman yazını, Alman okurlara da birlikte yaşadıkları Türk azınlığın kendi dünyalarını ve kültürlerini aktarmaktadır.

Elli yıllık bir birikime sahip olan Türk-Alman yazını başlıca üç döneme ayrılmaktadır: Bunlar birinci, ikinci ve üçüncü kuşaktır. Birinci kuşak; altmışlı yıllarda Almanya’ya giden ilk gurbetçilerimizin hikâyelerini anlatır. Bu süreç bir bakıma yabancı olanla ilk karşılaşmadır. Dil, kültür, gelenek ve benzeri pek çok bakımdan ilklerin dönemi olan bu kuşağın hikâyesi, Yüksel Pazarkaya, Bekir Yıldız, Fakir Baykurt gibi yazarların eserlerinde çokça dile getirilmiştir. İkinci kuşak ise, birinci kuşağın orada doğmuş ya da Türkiye’de doğup Almanya’ya yanlarına aldıkları çocuklarıdır. Bu çocuklar her iki kültürü ve dili öğrenerek büyümüşlerdir. Ancak birinci kuşak insanlarımızdan, daha farklı bir sorunla karşılaşır, daha doğrusu bir ömür boyu bu çelişkiyi içinde taşırlar: o da kimlik bunalımıdır. Bu anlamda ne Alman, ne de Türk toplumuna ait hissederler kendilerini; iki arada bir yerde olmanın hiçbir yere tam olarak ait olmamanın yarattığı bir kimlik bunalımı ve yabancılaşma duygusu söz konusu olmuştur. İşte Türk-Alman göçmen yazınının ikinci kuşak sanatçıları, tam da bu duyguları eserlerinde konu edinmiş ve metinleştirmişlerdir. *Renan Demirkan, Zehra Çırak, Metin Fakioğlu, Zafer Şenocak, Leyla Taşdelen, Feridun Zaimoğlu, Tunç Denizler, Hatice Akyün, Nuray Lale, Menekşe Toprak, Yade Kara* bunlardan bazılarıdır.

Türk-Alman göçmen yazınında üçüncü kuşak olarak adlandırılan dönem ise, üçüncü kuşak olarak orada doğup büyüyen ve Türkiye’den çocuk yaşlarda gidenlerle birlikte Alman kültürünü ve dilini tam anlamıyla içselleştirmiş ve orada kendilerini Avrupalı Türkler olarak tanımlayan ancak kendi alt-kültür özelliklerine de sahip çıkmış olan çoğu Alman uyruklu veya çifte vatandaş Türk azınlığıdır. Bu dönem sanatçıları ise eserlerinde çoğunlukla Almanya’da

güncel olan yabancı düşmanlığı, göçmen sorunları, Türk-Alman ilişkileri, uyum politikaları gibi konuları ele almaktadırlar. Kimi sanatçılar ise tüm bu sorunlardan bağımsız olarak daha genel veya değişik konuları da ele alabilmektedirler. Akif Pirinççi, Selim Özdoğan, İmran Ayata, Osman Engin, Kerim Pamuk gibi bazı genç yazarlar bunlardan yalnızca birkaç tanesidir. Pek çoğunun ilk bir iki kitabı yayımlanmış olup çoğu çok genç sanatçıdır. Burada örnekleri verilen üçüncü kuşak yazarlar ise son dönemde adını duyurmuş sanatçılarımızdandır.

Yazın dünyasının dışında Fatih Akın örneğinde olduğu gibi çeşitli görsel sanatlar alanlarında da sanatçılar yetişmekte, kendi kimliklerini sanat eserlerine yansıtabilmektedirler. Sanat alanlarında oluşan bu çok çeşitlilik sayesinde Türk-Alman göçmen yazınında biçim, içerik ve tür zenginliğinin arttığı, repertuarın genişlediği görülmektedir. Bu yapısıyla son dönem Türk-Alman yazını, genel olarak Alman yazınının da önemli bir parçası olarak kabul edilmektedir.

4. DERS KONUSU OLARAK GÖÇMEN YAZINI

Ülkemizdeki ve Almanya’da Almanca ile ilgili lisans programlarında göçmen yazını başlı başına bir ders olarak ele alınabildiği gibi, yirminci yüzyıl ile ilgili bir konu olarak da öğretim programlarında yerini almıştır, denebilir. Örneğin, Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Almanca Öğretmenliği programında lisans aşamasında ikinci sınıflarda okutulan “Alman Edebiyatı II” dersi içinde kısmen değinilmekte, üçüncü sınıfta okutulan “Edebi Metin İnceleme ve Öğretimi I-II” dersleri içersinde de Türk-Alman yazını eserlerine yer verilmektedir. Yine “Roman İnceleme”, “Kısa Öykü İnceleme” ya da “Şiir İncelemeleri” gibi derslerde Türk-Alman yazını metinleri incelenmektedir. Lisansüstü programlarımızda da, yüksek lisans dersleri arasında “Alman Yazınında Türk Kökenli Yazarlar” adıyla göçmen yazını ders olarak mevcuttur. Doktora programımızda da “Türk-Alman Göçmen Yazını” adıyla ders yer almaktadır. Ülkemizdeki diğer Almanca Öğretmenliği ya da Alman Dili ve Edebiyatı bölümlerinde de benzer biçimlerde Türk-Alman yazını konu eden dersler bulunmaktadır. Lisansüstü aşamada ise yüksek lisans ve doktora tezleri olarak çalışmalar yapıldığı görülmektedir (Bkz. YÖK Tez Merkezi). Çeviri ya da Almanca Mütercim-Tercümanlık bölümlerinde ise çeviribilim bağlamında Türk-Alman yazını eserlerine yer verildiği görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında araştırma alanı olarak da zengin malzeme içeriği ile cazip araştırma alanları arasında Türk-Alman yazınının yer aldığı söylenebilir.

5. SONUÇ

Almanya'daki Türk-Alman yazını için göç sonrası dönem tanımlamasının yapıldığı günümüzde, altmışlı yıllardaki ekonomik göçün aslında sona erdiği görülür. Bu nedenle göç sonrası dönem tanımının haklı gerekçesi de ortaya çıkmaktadır. Ne var ki, göç olgusu geçmiş dönemlerdeki anlamıyla olmasa da bugün için çeşitlenmiş olarak devam etmektedir. Nitekim göç kavramı başlayıp biten değil, devam eden bir süreç özelliği taşımaktadır. Ancak günümüzde düzensiz göç, mülteciler, iltica, sığınma gibi kavramlar malesef daha çok anılır olmuştur. Tüm bu zorunlu veya düzensiz göçün temelinde de dünya ve özellikle orta doğudaki savaş etkeninin rol oynadığı görülür.

Görülmesi gereken bir başka gerçek şudur: Giderek çeşitlenen göç olgusuyla beslenmiş ve halen beslenmekte olan yazın türlerinden Türk-Alman yazını, göçler aracılığıyla belki de küreselleşen dünyanın yazınsal veya daha geniş bir ifadeyle sanatsal ifadesini bizlere sunmaktadır. Bugün için haklı olarak son dönemlerde gündeme gelen kültür eğitimi bağlamında Türk-Alman yazını, Almanya’da Türk azınlığa ulaşmada ve onların Alman toplumuna ulaşmasında sanatsal ve yazınsal bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumlar arası iletişimde yazın dünyasına biçilen yeni rol olarak da değerlendirilebilir. Türk-Alman kültürü özelinde göçmen yazını, her iki kültürün ortak bir konusu olarak sanat, edebiyat ve bilim alanlarında ürünlerini vermiş ve vermeye devam etmektedir (Bkz. Şen 2011). Almanya’ya

göçün ellinci altmışıncı yılına yaklaşırken, eğitim alanında göçmen yazını ile eğitim ve araştırma alanlarında yararlanmanın, kültür eğitiminde önemli bir araç olduğunu ve olmaya devam edebileceğini söyleyebiliriz. Bu eğitim anlayışı aynı zamanda göçler sonucu oluşan çok kültürlü toplumlarda kültürler arası eğitim anlayışının da gereğidir, diye değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

Grup, Matthias / Christian Pickmann (2002) “Texte, Themen und Strukturen, Deutschbuch für die Oberstufe, Cornelsen Verlag.

Karakuş, Mahmut / Nilüfer Kuruyazıcı (2001) “Gurbeti Vatan Edenler” T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları

Nürnberg, H. / Grabert / A. Mulot “Geschichte der Deutschen Literatur”(2005)

Parekh, Bhikhu., (2002) *Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek*, (çev. Bilge Tanrıseven) Phoenix Yay., Ankara.

Şen, Faruk (2011), *50. Yılında Göç*; T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara

Topçu, Hayrunisa (2009) “Avrupa ve Amerika’da Türk Edebiyatı” *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic: Volume 4 / 1-1 Winter 706-732.*

Türk Dil Kurumu (2015) Genel Sözlük:

Zacharias, Wolfgang (2001) *Kulturpädagogik: Kulturelle Jugendbildung Eine Einführung* (4. Baskı 2013) Leske + Budrich Yay.

Elektronik Kaynakça

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.54edac8884c7d7.49885711 (25.02.2015)

[www.Bpb.de](http://www.bpb.de) (Bundeszentrale für politische Bildung); <http://www.bpb.de/gesellschaft/kultur/kulturelle-bildung/59910/was-ist-kulturelle-bildung> (25.02.2015)

Wikipedia (2015): <http://de.wikipedia.org/wiki/Kultur> (25.02.2015)

NOTLAR

¹ Aynı kaynaktan kültür sözcüğünün Fransızcası olan “culture” sözcüğüne yer verilmiştir. Wikipedi sitesinde ise Latince kökeni olan “cultura” tarım ya da toprakta yetiştirmek gibi anlamları vardır ve daha geniş anlamda ise insanoğlunun yaptığı, ettiği her şeydir (wikipedia)

² Alman Siyaset Eğitimi Merkezi (bpb.de) uzantılı internet adresinde yer alan sitesinde bu tanıma yer verilmiştir. Alman siyaset eğitimi merkezi, bpb kısaltması ile anılacaktır.

³ Almanya’ya göç süreci 1961’de Almanya ile yapılan ikili anlaşma ile başlar (Kuruyazıcı 2001: 4)

⁴ Deutsche Literaturgeschichte olarak geçen Alman edebiyat tarihi kitaplarının neredeyse tamamında “Migrantenliteratur” başlığı altında yer verildiği görülmektedir, ayrıca bkz. H. Nürnberg, Grabert, Mulot “Geschichte der Deutschen Literatur”(2005) ve ayrıca orta öğretimde kullanılan “Texte, Themen und Strukturen, Deutschbuch für die Oberstufe”Matthias Grup, Christian Pickmann (2002) ders kitapları buna örnektir.